

Rapport leerrechten

Inhoudsopgave

Waarom leerrechten?	2
Wat zijn leerrechten?	3
Leerrechten en collegegeld	4
leerrechten en het studiefinancieringsstelsel	5
leerrechten en instellingsbekostiging	7
Eisen en vooronderstellingen leerrechten	8
Student reageert op financiële prikkels	8
Volledige informatie	10
Voldoende keuzemogelijkheden	11
Kunnen en willen kiezen door studeren	11
Collegegeldkrediet, de sigaar uit eigen doos	14

Waarom leerrechten?

Binnen het hoger onderwijs spelen een aantal ontwikkelingen. Naast het feit dat onderwijs voor de samenleving steeds belangrijker wordt (de kennissamenleving en de kenniseconomie), zijn er ook binnen het hoger onderwijs vele veranderingen opgetreden. Denk aan de Bachelor-Master Structuur, de toenemende internationale oriëntatie van het onderwijs, maar ook de heterogene studentenpopulatie met individuele eisen en wensen aan het onderwijstraject (het volgen van vakken binnen de major-minor structuur of het volgen van competentiegericht onderwijs of duale trajecten). Naast het toenemende belang van hoger onderwijs in de kennissamenleving en veranderingen in het hoger onderwijs, ziet de staatssecretaris nog twee redenen om het financieringsstelsel aan te passen. Allereerst ligt er in het huidige financieringsstelsel een grote nadruk op diploma bekostiging (een bedrag dat hoger onderwijsinstellingen van de overheid ontvangen als een student bij hun een diploma haalt) . Dit maakt het financieringsstelsel fraudegevoelig. Door het invoeren van leerrechten wordt geprobeerd om een betere relatie gelegd tussen onderwijsinspanning van de instelling en de bekostiging.

Daarnaast wil de staatssecretaris er voor zorgen dat studenten naast hun studie minder te hoeven werken. Op dit moment werken veel studenten naast hun studie, wat ten koste gaat van de tijd, die zij aan hun studie besteden. Daardoor doen veel studenten volgens de staatssecretaris te lang over hun studie.

Wat zijn leerrechten?

Staatssecretaris Rutte houdt niet van stilzitten. Hij is van plan om het hele financieringsstelsel van het hoger onderwijs te veranderen. De ideeën die hij daarbij heeft, heeft hij gepresenteerd in de beleidsbrief 'Meer flexibiliteit, meer keuzevrijheid, meer kwaliteit'. Hieronder volgt een beschrijving van de plannen, gepresenteerd in de beleidsbrief.

De plannen hebben betrekking op drie financieringsgebieden binnen het hoger onderwijs. Deze financieringsgebieden zijn:

- 1 de collegegeldsystematiek (het collegegeld dat de student ieder jaar betaald om te mogen studeren)
- 2 het stelsel van studiefinanciering (de hoogte van je beurs en periode waarop de student daarop recht heeft en OV-jaarkaart)
- 3 De bekostiging van onderwijsinstellingen (de vergoeding die de hogeschool of universiteit van de overheid krijgt om onderwijs te geven)

Deze drie financieringsgebieden koppelt de staatssecretaris aan leerrechten. Leerrechten zijn persoonlijke rechten op het genieten van door de overheid bekostigd onderwijs. Deze leerrechten worden vertaald in een studietoegoed. (beleidsbrief p5)

We kunnen dus het volgende stellen over leerrechten:

- leerrechten worden gekoppeld aan een individuele student. Ze gelden dus alleen voor jou persoonlijk. Een vriend/vriendin kan geen aanspraak maken op jouw leerrechten, je kan ze niet weggeven.
- leerrechten zijn alleen geldig voor door de overheid bekostigd onderwijs. Ze zijn dus niet van toepassing op privaat hoger onderwijs.
- ze worden vertaald in een studietoegoed. Staatssecretaris Rutte spreekt in dit kader over 'een rugzakje met geld'. De student krijgt een 'rugzakje' om 1 bachelor-opleiding en eentje om een master-opleiding te volgen. De hoogte van het studietoegoed (of de inhoud van het rugzakje) is afhankelijk van de duur van de bachelor en master-opleiding.

We hebben dus gezien dat staatssecretaris Rutte studietoegoed / 'rugzakjes met geld' wil uitdelen aan studenten, waarmee ze 1 bacheloropleiding en 1 master opleiding kunnen kopen. In de paragrafen hieronder zal besproken worden welke effecten leerrechten hebben op collegegeld, studiefinancieringsstelsel en bekostiging van instellingen.

Leerrechten en collegegeld

Studenten krijgen slechts gedurende een beperkte periode leerrechten. Ze kunnen dus een beperkt aantal jaar beschikken over het rugzakje met geld. De periode waarin de student kan beschikken over de leerrechten is de cursusduur van de bachelor en masteropleiding, plus anderhalf jaar (c+1,5¹). Als je een driejarige bachelor en eenjarige master volgt, krijg je dus 5,5 jaar studietegoed. Doe je een driejarige bachelor en een tweejarige master, dan krijg je 6,5 jaar studietegoed, etc.

De relatie tussen de leerrechten en het collegegeld is, dat de onderwijsinstelling verplicht is om gedurende de periode dat de student studietegoed heeft het wettelijk collegegeld te vragen (in cursusjaar 2004/2005 € 1476,-). Nadat de student zijn studietegoed verbruikt heeft, mag de instelling hem het instellingscollegegeld vragen. De instelling mag dan dus zelf bepalen hoe hoog het collegegeld wordt dat zij de student vraagt. Gesproken wordt momenteel over een instellingscollegegeld van rond de € 4500,-

Het hogere collegegeld na het studietegoed moet ertoe leiden dat studenten sneller dan nu afstuderen en dat studenten kritischer worden op hun opleiding, omdat ze zich financieel geen 'educatieve misstap' kunnen veroorloven. Als de opleiding van hun keuze hen niet bevalt, zullen ze naar een andere onderwijsinstelling overstappen. Om dit mogelijk te maken, wordt het collegegeld per halfjaar betaald, zodat de student ieder half jaar kan besluiten om de opleiding van zijn keuze aan een andere onderwijsinstelling voort te zetten.

¹ De preciezere verdeling van het studietegoed is bachelor plus 1 jaar extra + master plus 0,5 jaar extra. Tezamen maakt dit cursusduur + 1,5 jaar.

leerrechten en het studiefinancieringsstelsel

Naast het collegegeld wordt ook de studiefinanciering aangepast aan de leerrechten. Het doel is dat studenten meer gaan investeren in hun eigen ontwikkeling.

Nieuw aan het systeem van studiefinanciering is dat de student nog slechts recht heeft op studiefinanciering gedurende zijn cursusduur + drie jaar (c+3). Deze aanspraak op studiefinanciering moet ingezet worden binnen een periode van 10 jaar, de diplomatermijn.

Het bedrag aan studiefinanciering is nu (prestatiebeurs-stelsel) officieel onderverdeeld in een bedrag voor boeken en leermiddelen, levensonderhoud, collegegeld en reizen.

Nieuw in het voorstel van Rutte is dat de staatssecretaris studenten de mogelijkheid biedt om collegegelden niet vooraf te betalen, maar te lenen van de overheid. Het collegegeldkrediet.

Gedurende de cursusduur plus een jaar (c+1) kunnen studenten het wettelijk collegegeld lenen.

Gedurende het tweede en derde jaar naar de cursusduur kunnen studenten het (hogere) instellingscollegegeld lenen.

Het rentepercentage is gelijk aan de rente waartegen nu geleend kan worden bij de IB-Groep (de rente op staatsobligaties met een looptijd van 3-5 jaar²), verhoogd met 1 procentpunt.

Schematisch wordt dit als volgt weergegeven

Variabele studielast (1-7 jaar)		Eerste anderhalf jaar na afloop variabele studielast		Tweede en derde jaar na afloop variabele studielast	
Normbudget voor levensonderhoud en overige studiekosten	Collegegeld	Normbudget voor levensonderhoud en overige studiekosten	Collegegeld	Normbudget voor levensonderhoud en overige studiekosten	Collegegeld
Basisbeurs cv-studenten-kaart	→ Collegegeldkrediet ter hoogte van het wettelijk collegegeld of het instellingscollegegeld	cv-studenten-kaart	→ Prestatiebeurs Collegegeldkrediet ter hoogte van het wettelijk collegegeld of het instellingscollegegeld	cv-studenten-kaart	→ Prestatiebeurs Collegegeldkrediet ter hoogte van het instellingscollegegeld
Aanvullende beurs/ Rentedragende lening	→ Prestatiebeurs	Gedereguleerde rentedragende lening	→ Prestatiebeurs	Gedereguleerde rentedragende lening	→ Prestatiebeurs
Rentedragende lening	→ Prestatiebeurs				
Rentedragende lening					

bron: beleidsbrief financiering hoger onderwijs, p20

² De rente die over de leenschuld bij de IB-Groep berekend wordt, is voor 2005 gesteld op 3,05 %. Als het leerrechtensysteem nu ingevoerd zou worden, zou de rente over het collegegeldkrediet dus 4,05 % zijn.

De meeste aspecten in het studiefinancieringsstelsel zijn dus niet verandert. Het enige verschil is dat via het collegegeldkrediet het collegegeld geleend kan worden tegen een hogere rente dan nu bij de IB-Groep geleend kan worden via de rentedragende lening.

leerrechten en instellingsbekostiging

Ook de instellingsbekostiging wordt aangepast. De rijksbijdrage die hogescholen en universiteiten ontvangen om onderwijs te verzorgen, wordt gebaseerd op het aantal ingeschreven studenten met studietoed en op het aantal afgegeven diploma's.

Onderwijsinstellingen krijgen dus geld om onderwijs te geven, gebaseerd op twee criteria. Het aantal studenten met studietoed en het aantal studenten dat bij hun een diploma haalt.

De bekostiging die een instelling ontvangt per het aantal studenten met studietoed, is gedifferentieerd naar de soort opleiding die de studenten volgen. Dus voor een dure natuurkunde student met studietoed krijgt een instelling meer geld van de overheid dan voor een rechtenstudent met studietoed, omdat de opleiding natuurkunde de instelling meer kost dan de opleiding rechten. De hoogte van de diplomaopslag die de onderwijsinstelling ontvangt is '25 procent van de eenheden die een student heeft gebruikt om een bachelor of masteropleiding te volgen bij die instelling die een getuigschrift afgeeft.' (meer flexibiliteit, meer keuzevrijheid, meer kwaliteit, p16). Alleen het eerste diploma van een student komt in aanmerking voor diplomaopslag.

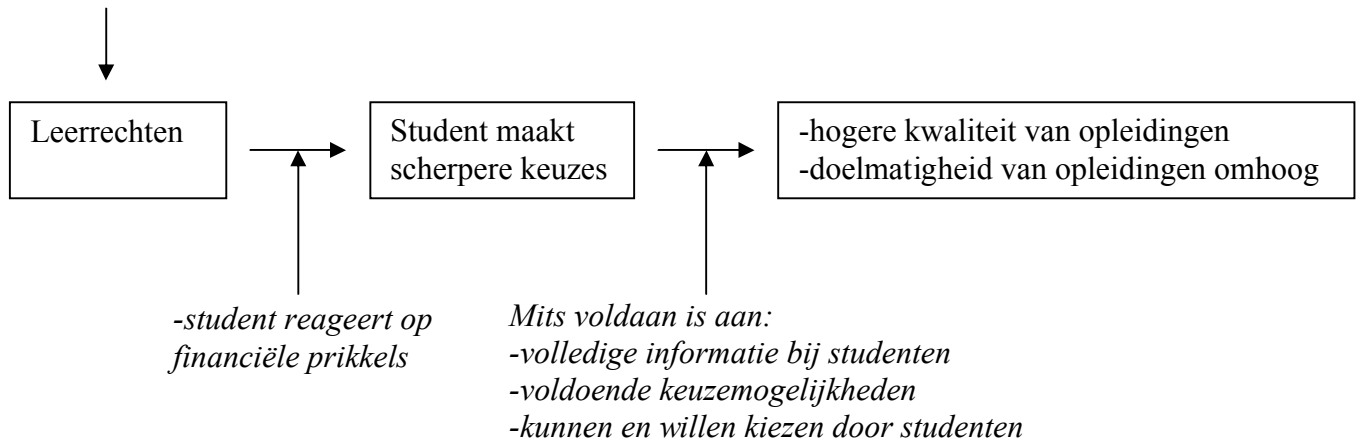
Deze systematiek geldt voor zowel hogescholen als universiteiten. Echter, omdat universiteiten ook een verwevenheid van onderwijs met onderzoek hebben, kunnen universiteiten aanspraak maken op een speciale onderzoeksbekostiging.

Om de transitie naar het oude systeem naar dit systeem gebaseerd op aantallen studenten met studietoed en diploma's mogelijk te maken, komt er tijdelijk een speciale onderwijsopslag.

Eisen en vooronderstellingen leerrechten

We kunnen het de relatie tussen het systeem van leerrechten en het doel ervan schematisch als volgt weergeven:

*(Vertaald in
een studietegoed)*

De redenering is dat de student leerrechten krijgt in de vorm van een zak met geld, het studietegoed. Omdat dit tegoed aan een bepaalde periode gebonden is, zal de student scherpere keuzes maken. Hij zal een hogere kwaliteit van zijn opleiding eisen, omdat hij maar 1 opleiding kan volgen tegen het lagere wettelijke collegegeld. De doelmatigheid van opleidingen zal ook verbeteren, omdat instellingen alleen opleidingen aanbieden die studenten willen volgen, anders zullen ze een andere opleiding gaan volgen.

Het hier geschetste beeld lijkt heel reëel, er liggen echter een aantal adders onder het gras. De wereld is niet zo eenvoudig als hierboven voorgesteld wordt. De staatssecretaris gaat uit van een aantal vooronderstellingen en aannames, die niet even goed op gaan. Hieronder zullen ze besproken worden.

Student reageert op financiële prikkels

Het hele idee van leerrechten gaat er van uit dat studenten reageren op financiële prikkels en dat hij daardoor 'scherpere keuzes' maakt. Als een student langer over zijn studie doet dan de collegeduur + 1,5 jaar, dan betaalt hij daarvoor een hogere prijs in de vorm van een veel hoger collegegeld. Dus zal de student sneller afstuderen is de redenering. Dit lijkt volkomen logisch, toch is het effect van financiële maatregelen op studiegedrag zeer omstrepen. Uit economisch onderzoek³ gedaan door UvA en VU wetenschappers, blijkt dat studenten die een beloning in het vooruitzicht was gesteld, helemaal niet beter gingen studeren. Het slagingspercentage verschilde niet significant, terwijl dit wel de verwachting was (ook van de studenten zelf).

Daarnaast is de vraag of het effect dat de staatssecretaris wil realiseren (sneller studeren) niet in conflict komt met een andere doelstellingen van de staatssecretaris, namelijk een grotere

³ Zie: *The effect of financial rewards on students' achievement: evidence from a randomized experiment*, Edwin Leuven, Hessel Oosterbeek, and Bas van der Klaauw.

studentenpopulatie en een excellent opgeleide studentenpopulatie. Snel studeren hoeft niet hetzelfde te zijn als kwalitatief goed studeren (dit geldt overigens ook voor langzaam studeren).

Uit onderzoek⁴ door Newcom Results & Consultancy, gedaan in opdracht van het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO), blijkt dat bij invoering van het leerrechten stelsel 20% van de studenten zal stoppen met studeren om financiële redenen. 18% van de studenten zegt in het nieuwe stelsel zelfs geen master te gaan volgen, terwijl ze dat in de huidige stelsel wel van plan zijn. Ten derde zegt de helft van de studenten te overwegen een studie te gaan volgen in een land zonder of met weinig collegegeld.

Uitstapje: collegegelden in Europa

Land	Collegegeld Bachelor 2002-2003
Verenigd Koninkrijk	€ 1500,-
Nederland	€ 1302,-
Italië ¹	€ 950,-
België (Vlaanderen)	€ 50,- (hogeschool) € 80,- (universiteit)
Duitsland ²	€ 0,-
Zweden ³	€ 0,-
Denemarken ³	€ 0,-
Polen	€ 0,-

¹Gebaseerd op de universiteit van Bologna. Collegegeld verschilt per universiteit

²Studenten betalen wel jaarlijks een "studentenbeitrag" van ongeveer € 50,-

³Studenten betalen wel jaarlijks een "union fee" van € 30,- tot € 80,-

bron: *Leren investeren – investeren in leren*, commissie CUNS

Studenten geven dus aan dat er minder studenten zullen studeren. Dit staat haaks op de doelstelling van het kabinet om meer kenniswerkers op te leiden ten behoeve van de kenniseconomie.

Naast het feit dat studenten aangeven dat er minder studenten zullen gaan studeren als het leerrechten stelsel wordt ingevoerd, geven studenten in hetzelfde onderzoek aan dat ze minder goed zullen gaan studeren. Zo zegt 56% van de studenten dat het in het nieuwe stelsel genoeg zal nemen met lagere cijfers. Het percentage dat zegt te stoppen met extra-curriculaire activiteiten als een stage, een verblijf in het buitenland, een bestuursfunctie in medezeggenschap, vereniging of sportclub is 39%.

Dit zou betekenen dat het 'sneller studeren' dat de staatssecretaris voor ogen heeft, uitpakt in een 'minder goed studeren' en een kleiner aantal studenten. De ene doelstelling van de staatssecretaris snijdt dus twee anderen in de vingers.

Overigens is hier tegenin te brengen dat het onderzoek naar de relatie tussen financiële beloningen en rendement van de studie niet representatief is voor het leerrechtensysteem, omdat dit uitgaat van een bestraffing van de student, in plaats van beloning. Toch is het zeer onwaarschijnlijk dat een bestraffing wel effect heeft op het rendement van een studie. Het mislopen van de beloning is dan immers de straf.

Naast de vraag of leerrechten überhaupt invloed hebben op het studiegedrag van studenten, zijn er een aantal voorwaarden waaraan voldaan moet zijn, wil het leerrechtensysteem daadwerkelijk leiden tot meer kwaliteit en doelmatigere opleidingen. Het leerrechtenstelsel veronderstelt namelijk volledige informatie, voldoende keuzemogelijkheden en gaat er van uit dat studenten vervolgens daadwerkelijk kunnen en willen kiezen. Hieronder worden deze punten verder uitgewerkt.

⁴Onderzoek naar de gevolgen voor studenten van de invoering nieuwe bekostigingsstelsel, ISO, december 2004

Volledige informatie

Studenten hebben gedurende hun hele hoger onderwijs traject, maar ook al daarvoor, de behoefte aan volledige informatie. Al jarenlang klagen studentenvakbonden over de gebrekkige voorlichting over opleidingen. Zeker als de student (zoals in het leerrechten stelsel) bestraft wordt bij verkeerde studiekeuze, wordt de informatie die hij krijgt over de opleiding die hij wellicht wil volgen van cruciaal belang.

De kans dat een student bij verkeerde studiekeuze een financiële straf oploopt, is zeer reëel. Mocht een student na een jaar besluiten om een andere studie te gaan volgen, dan heeft hij al 1 jaar van zijn collegegeld 'verspilt'. Voor de studie die vervolgens aangevangen wordt, heeft de student maximaal een half jaar uitloop in plaats van de 1,5 jaar, die hij gehad zou hebben als hij meteen aan de tweede studie begonnen was. Terecht staat met betrekking tot informatie het volgende in de *beleidsbrief financiering hoger onderwijs*: 'Eerlijke voorlichting over het inhoudelijke profiel van opleidingen is nodig zonder te vervallen in glossy advertenties over alleen het studieklimaat. Daarbij is belangrijk dat de voorlichting voor en tijdens de studie verbetert, evenzeer als er heldere afspraken nodig zijn tussen instellingen en studenten over wederzijdse verwachtingen, rechten en plichten. Bovendien moeten de gewenste structuur en organisatie in het opleidingsroutes helder zijn.' Helaas staan in de beleidsbrief geen garanties m.b.t. de informatievoorziening naar studenten, noch staat er wie er toezicht zal houden op de kwaliteit van de informatievoorziening naar studenten. Aangezien onderwijsinstellingen gestimuleerd worden om meer studenten te trekken en deze te behouden, is het te verwachten dat veel onderwijsinstellingen studenten zullen lokken met 'glossy advertenties', in plaats van met gedegen informatie over de inhoud van een opleiding.

Informatieprobleem spelen niet alleen voor het kiezen van een opleiding. De staatssecretaris wil dat studenten die een opleiding volgen aan de ene onderwijsinstelling, overstappen naar een andere onderwijsinstelling, als de opleiding aan de eerste instelling niet voldoet aan de wensen van de student (en de opleiding aan de tweede instelling wel of beter). Het zogeheten 'stemmen met de voeten'. Om te kunnen stemmen met de voeten, moet de student volledige informatie hebben over de opleiding aan zijn onderwijsinstelling en over de opleiding aan de andere onderwijsinstelling. Niet alleen moet de student precies weten waarin de opleiding die hij totnogtoe gevolgd heeft, verschilt van diezelfde opleiding aan een andere onderwijsinstelling. Hij moet ook tot in detail weten hoe zijn studie in andere cursusjaren vormgegeven is, (zoals welke vakken hij krijgt en waarop de accenten gelegd zullen worden) en hoe dat op de andere onderwijsinstelling het geval is. Vervolgens zal de student de keuze moeten maken wat voor hem 'beter' is, gezien zijn huidige (en toekomstige) wensen. Omdat de informatie om de keuze tot overstappen zeer moeilijk precies in kaart te stellen is, zal het effect van stemmen met de voeten waarschijnlijk niet al te groot zijn. Dit komt overeen met het onderzoek gedaan in opdracht van het ISO, waaruit blijkt dat 70 procent van de studenten zegt niet eerder te zullen overstappen naar een betere studie.

Voldoende keuzemogelijkheden

Mocht een student willen overstappen van opleiding, dan zal hij daadwerkelijk moeten kunnen kiezen tussen twee opleidingen. De student moet dus voldoende keuzemogelijkheden hebben. Bepaalde opleidingen worden maar door 1 onderwijsinstelling verzorgt. Hoewel het hier slechts gaat om een beperkt aantal opleidingen, is het voor studenten van die opleidingen onmogelijk om te kiezen.

Kunnen en willen kiezen door studeren

Naast de theoretische mogelijkheid om te kunnen kiezen die hierboven beschreven is, moet de student ook in de praktijk kunnen kiezen. De vraag is of dit mogelijk zal zijn. In het leerrechtenstelsel komen een aantal prikkels voor die instellingen stimuleren om zo min mogelijk keuzevrijheid te realiseren.

De bekostiging van onderwijsinstellingen wordt binnen het leerrechten stelsel gekoppeld aan het aantal studenten dat een instelling heeft. Tegelijkertijd worden deze studenten gestimuleerd om te stemmen met de voeten. Hoe meer studenten een opleiding heeft, hoe meer geld de onderwijsinstelling binnen krijgt.

Het is dus van belang dat onderwijsinstellingen veel studenten binnenhalen en dat ze deze studenten vasthouden. De redenering van de staatssecretaris is dat onderwijsinstellingen studenten zullen werven door kwalitatief goede opleidingen en dat studenten bij die instelling hun onderwijs volgen, die het onderwijs verzorgt waaraan ze behoefte hebben (doelmatigheid).

Deze redenering is een mogelijk goede, maar het is te verwachten dat onderwijsinstellingen niet gaan voor het lastige 'aantonen van kwaliteit', maar hun heil zoeken in eenvoudiger maatregelen, zoals bemoeilijken van overstappen.

Wanneer een student de onderwijsinstelling verwisseld voor een andere instelling, ontvangt de eerste onderwijsinstelling voor die student geen bekostiging meer. Wanneer dit massaal gebeurt op een opleiding, zal deze opleiding failliet gaan. Het is dus zaak om studenten vast te houden. Dit kan door de curricula (het geheel van de vakken en onderwijsonderwerpen, dat aangeboden wordt) van opleidingen zodanig in te richten dat overstappen bemoeilijkt wordt.

Zo kan de instelling ervoor kiezen om bepaalde onderwerpen in fases te geven, waarbij de afrondende fase in het laatste jaar onderwezen wordt. Hierdoor is het voor studenten moeilijker om over te stappen, omdat ze veel subonderwerpen binnen hun opleiding nog niet voldoende beheersen om over te stappen naar een andere opleiding, waar dat deelonderwerp afgerond moet zijn, wil men in een bepaald jaar instromen.

Daarnaast is het maar de vraag in hoeverre opleidingen vergelijkbaar zijn en men na het afronden van een opleiding aan de ene instelling, over kan stappen naar een andere opleiding. De staatssecretaris stelt niet dat hier tijdverlies optreedt, in de vorm van het moeten 'overdoen' van een opleiding, terwijl dit in de praktijk wel zal gebeuren. De staatssecretaris gaat er dus van uit dat de student na 1,5 jaar een opleiding gevolgd te hebben aan een onderwijsinstelling zonder problemen aan de andere onderwijsinstelling in kan stromen in de lichte die al 1,5 jaar van de opleiding heeft afgerond.

Maar omdat curricula van elkaar verschillen wat betreft accenten die gelegd worden (andere docenten, ander karakter van de onderwijsinstelling) en opbouw van het curriculum, zal een student

die overstapt lager moeten instromen dan hij geëindigd was, of veel extra werk moeten verrichten om achterstanden op bepaalde gebieden weg te werken. Dit zal voor veel studenten tijdverlies betekenen in de vorm dat hij langer over de opleiding doet dan de voorgeschreven cursusduur en dat brengt het risico met zich mee dat de student het instellingscollegegeld moet betalen. Het overstappen brengt dus een zeer groot risico met zich mee dat de student hiervoor de prijs betaald in de vorm van het hogere instellingscollegegeld.

Overstappen van de ene opleiding kan slechts als onderwijsinstellingen curricula van (dezelfde) opleidingen op elkaar afstemmen, zodat het bijvoorbeeld voor een student economie in Amsterdam eenvoudig wordt om over te stappen naar diezelfde opleiding in Tilburg. Echter, onderwijsinstellingen kennen zoals hierboven beschreven is, juist een prikkel om overstappen zo veel mogelijk tegen te gaan. Dit zal dus niet snel gebeuren.

Naast problemen bij het stemmen met de voeten, zou het leerrechtstelsel een prikkel kunnen zijn voor instellingen om hun vakken voor studenten van andere instellingen niet toegankelijk te maken. Dit kan tot een verschraving van het geaggregeerde aanbod leiden, omdat iedere instelling afzonderlijk te weinig studenten levert om een opleiding levensvatbaar te maken.

Tegenwoordig is het mogelijk vakken die aan een hoger onderwijsinstelling niet aangeboden worden, aan andere instellingen te volgen. Dit stelsel geeft dus de mogelijkheid tot keuzevrijheid; deze keuzevrijheid wordt op dit moment ook relatief makkelijk toegestaan.

In het nieuwe stelsel van leerrechten, waarin instellingen in scherpe concurrentie met elkaar zijn, zijn instellingen niet gebaat bij zo'n samenwerking. Immers, er kan slechts één instelling voor een student bekostigd worden, en omdat de bekostiging alleen via de student loopt, zijn instellingen op deze bekostiging aangewezen en zullen onderwijsinstellingen studenten van andere instellingen niet 'mee laten pikken' van hun onderwijsaanbod. De onderwijsinstellingen worden immers niet langer bekostigd voor studenten van andere instellingen.

Daardoor worden instellingen geprikkeld hun vakken 'exclusief' aan de eigen studenten ter beschikking te stellen. Omdat publieke instellingen echter geen studenten mogen weigeren, zullen zij of bijvakken niet meer openlijk aanbieden (maar in plaats daarvan een onderdeel van de eigen studies maken waarvoor speciale eisen gelden die dan door studenten van buiten de instelling niet vervuld kunnen worden), of instellingen zullen minder bijvakken aanbieden omdat studenten van andere instellingen die deze bijvakken willen volgen immers geen bekostiging mee (kunnen) brengen. Dit is echter wel een verschraving van het keuzeaanbod voor studenten.

Zo het overstappen van de ene opleiding naar de andere opleiding al goed mogelijk is zonder tijdsverlies voor de student, dan nog moet de student dit ook weten. Omdat iedere student die wegtrekt een vermindering van de rijksbekostiging betekent, zullen opleidingen zoveel mogelijk proberen om eigen studenten vast te houden en studenten te trekken van andere onderwijsinstellingen. De opleiding zal haar accent verleggen van de kwaliteit van een opleiding naar de kwantiteit, onderwijsinstelling zullen minder geneigd zijn tot samenwerking en onderlinge

afstemming, maar juist proberen te concurreren met elkaar. Het gevaar bestaat dat daarbij nadruk gelegd wordt op glossy advertenties in plaats van gedegen informatie over de opleiding.

Naast de vraag of de student kan kiezen is het de vraag of de student wil kiezen. Stemmen met de voeten houdt in dat de student van de ene onderwijsinstelling naar de andere onderwijsinstelling gaat. Dit kan betekenen dat de student moet verhuizen van de ene stad naar een andere. Met de woningnood onder studenten die nu het geval is, betekent dit dat studenten weerhouden worden om te stemmen met de voeten, omdat woonruimte (een randvoorwaarde om te kunnen kiezen) niet voorradig is. Hierdoor zal de student niet willen kiezen tussen twee instellingen, hoewel hij dit anders wellicht wel gedaan had.

De staatssecretaris gaat er in zijn studentvisie van uit dat studenten zullen wegtrekken van een opleiding als deze niet bevalt. Hierbij gaat hij voorbij aan de studenten die zitting nemen in opleidingscommissies, facultaire- en universitaire studentenraden, studieverenigingen en studentenvakbonden, etc. Vaak was het willen verbeteren van het onderwijs aan de opleiding of instelling een reden om zich aan te sluiten bij die studentenorganisatie. De staatssecretaris gaat er in zijn leerrechten stelsel van uit dat studenten de opleiding verlaten als hen iets niet zint, terwijl deze studenten duidelijk aangeven liever te vechten dan te vluchten.

De staatssecretaris gaat er van uit dat studenten de opleiding zullen kiezen, die het beste bij hun wensen past. Wanneer hij stelt dat dit zorgt voor meer kwaliteit, gaat hij er van uit dat studenten een hogere kwaliteit willen. Nu is er van de kant van studentenvakbonden inderdaad veel ophef over de kwaliteit van opleidingen (beter gezegd: het gebrek daaraan). De staatssecretaris verandert echter de positie van de student drastisch. Als de student een moeilijke opleiding volgt, maar 'struikelt' (studieachterstand oploopt) dan bestaat het gevaar dat de student hiervoor een hoge prijs betaald, in de vorm van het hoge instellingscollegegeld. Dit risico zal theoretisch kunnen betekenen dat studenten ervoor kiezen om een kwalitatief minder goede opleiding te volgen, omdat het risico van uitval dan minder groot is. In dit geval kan (als overstappen ondanks de hierboven gestelde kanttekeningen goed mogelijk is) het leerrechtenstelsel theoretisch een verlaging van de kwaliteit inhouden! Dat dit zal optreden is niet zeker, maar het is een theoretische mogelijkheid, ook gezien het feit dat, zoals reeds vermeld is, studenten in het leerrechtenstelsel genoeg nemen met minder goede cijfers en dus berekenend gedrag vertonen.

Collegiegeldkrediet, de sigaar uit eigen doos

We hebben gezien dat het leerrechtenstelsel een aantal vooronderstellingen en voorwaarden kent, waaraan voldaan moet zijn wil het leiden tot een hogere kwaliteit van opleiding en een grotere doelmatigheid. Het is zeer de vraag in hoeverre hieraan voldaan gaat worden, wel blijkt uit onderzoek gedaan in opdracht van het ISO, dat minder studenten zullen studeren en dat ze minder goed zullen gaan studeren. Dit is zeer verontrustend, want dit gaat in tegen doelstelling van het kabinet om meer en betere studenten op te leiden.

Een 'ruimhartige' maatregel van de staatssecretaris binnen het leerrechtensysteem, is het collegiegeldkrediet, oftewel de mogelijkheid om het (wettelijk en instellings-) collegiegeld te kunnen lenen bij de overheid. Hierdoor kan een groter gedeelte van de huidige studiefinanciering aangewend worden voor financiering van leermiddelen en levensonderhoud van de student, en hoeft de student dus minder te werken en zal het rendement van de student dus stijgen.

De rente die berekend zal worden over het collegiegeldkrediet is 1 procentpunt hoger dan de rente die nu berekend wordt over de schuld die een student heeft bij de IB-Groep⁵. Studenten kunnen dus het bedrag aan collegiegeld lenen tegen een hogere rente dan nu het geval is

Maar de realiteit is dat studenten *nu* al leenangst hebben en, bevreesd om na het afronden van een studie met een grote schuld te zitten, werken ze liever dan dat ze lenen. De staatssecretaris heeft aangegeven deze leenangst tegen te willen gaan en besluit daarom om de rente op studieschulden te verhogen!

Hoe mooi collegiegeldkrediet in theorie ook lijkt, in de praktijk zal het (zolang de student het instellingscollegiegeld betaald) niet werken. Het collegiegeldkrediet is namelijk een nutteloze maatregel, omdat studenten nu ook al hun collegiegeld kunnen lenen tegen een lagere rente, maar dit nu al niet durven. Blijkbaar verwacht de staatssecretaris dat studenten wel durven lenen als hij de rente verhoogt.

Hieronder zal uitgelegd worden waarom collegiegeldkrediet nutteloos is: Het collegiegeldkrediet voorziet erin dat studenten het (wettelijk) collegiegeld kunnen lenen bij de overheid. Het collegiegeld is € 1476,-, dus per maand kunnen studenten € 123,- lenen.

Afhankelijk van het inkomen van de ouders, kunnen studenten nu minimaal € 258,- per maand en maximaal € 460,- per maand lenen bij de IB-Groep. Het bedrag dat een student maximaal kan lenen, is dus minimaal € 258,-.

Gemiddeld, zo blijkt uit cijfers van de IB-Groep, lenen *de studenten die lenen* voor € 109,47.

Wanneer we dit gemiddelde leenbedrag waaraan behoefte is, optellen bij het bedrag dat via het collegiegeldkrediet geleend kan worden, dan zal de student gemiddeld € 232,47 willen lenen, zodat hij hetzelfde effect heeft als met collegiegeldkrediet (namelijk dat hij zijn beurs niet hoeft aan te spreken om collegiegeld te betalen). Omdat het minimale maximumbedrag dat studenten kunnen lenen nu € 258,- is, kunnen studenten hun collegiegeld nu ook al bij de IB-Groep lenen. In andere woorden: collegiegeldkrediet bestaat al! Het is nu al mogelijk om bij de IB-groep een dusdanig bedrag te lenen

⁵ De rente die over de leenschuld bij de IB-Groep berekend wordt, is voor 2005 gesteld op 3,05 %. Als het leerrechtensysteem nu ingevoerd zou worden, zou de rente over het collegiegeldkrediet dus 4,05 % zijn.

dat het instellingscollegegeld voldaan kan worden EN de student aan zijn leenwensen (ontstaan buiten de collegegeldprikkels) gehoor kan geven.

Het is dan ook absurd dat de staatssecretaris te koop loopt met een 'nieuw' systeem, dat al bestaat en dat notabene ook nog eens duurder uitvalt voor de student dan het oude systeem. Door dit te doen, biedt de staatssecretaris studenten een sigaar uit eigen doos aan, eentje waarvoor ze nog extra moeten betalen ook!

Concluderend kunnen we dus stellen dat aan het hele systeem van leerrechten meer haken en ogen zitten dan in eerste instantie het geval lijkt. De veronderstellingen en aannames die gemaakt worden, zijn vaak omstreden en het dan ook zeer de vraag of het leerrechtensysteem zal leiden tot meer kwaliteit en doelmatigheid.

Wat wel zeker is, is dat minder studenten zullen gaan studeren, en dat studenten met mindere resultaten, dus minder goed zullen gaan studeren. De zesjescultuur, wordt er juist door gestimuleerd, terwijl in het HOOP 2004 toch duidelijk staat dat deze doorbroken dient te worden.

Het zogenaamd revolutionaire idee van collegegeldkrediet is gedoemd te mislukken. Ten eerste is het hele systeem binnen de huidige collegegeldsystematiek reeds mogelijk en dan nog wel tegen een lagere rente. Ten tweede kennen studenten leenangst. Het is zeer onwaarschijnlijk dat een verhoging van de rente zal leiden tot een afname van de leenangst.